وعـــده
*رساندن پوشش واگذاری پرونده‌های مستمری‌بگیران به مراکز مثبت زندگی به ۱۰۰ درصد

برنامه
*آغاز واگذاری با ۲۰ درصد پرونده‌ها و تکمیل تدریجی آن
*استفاده از ظرفیت مراکز مثبت زندگی و پایگاه‌های «سلام محله» برای ساماندهی خدمات اجتماع‌محور و محله‌محور

موعد وفا
تا پایان سال ۱۴۰۵

«ایران» از اقدامات دولت برای تقویت نقش «مراکز مثبت زندگی» گزارش می‌دهد

توانمندسازی اجتماعی محله محور

مراکز مثبت زندگی از ابتدا با این هدف شکل گرفتند که خدمات سازمان بهزیستی از پشت درهای اداری خارج شود و به محل زندگی خانواده‌های نیازمند حمایت برسد؛ الگویی که قرار بود فاصله میان مددجویان و نظام حمایتی را کاهش دهد و به جای محدود ماندن به پرداخت مستمری و کمک‌هزینه، مسیر دسترسی خانواده‌های آسیب‌پذیر به خدمات اجتماعی، مشاوره‌ای، توانبخشی و فرصت‌های توانمندسازانه را هموار کند.
این شبکه که با راه‌اندازی ۲۴۰۰ مرکز در سال ۱۳۹۹ در دولت دوازدهم آغاز به کار کرد، در دولت‌های بعدی به فعالیت خود ادامه داد و به یکی از بازوهای اجرایی سازمان بهزیستی در سطح محلات تبدیل شده است.
مطابق آمار اعلام‌شده از سوی رئیس سازمان بهزیستی، در سال ۱۴۰۵ تعداد ۲۴۹۴ مرکز مثبت زندگی در کشور فعال بوده‌اند و یک میلیون و ۳۷ هزار و ۹۴۲ نفر از خدمات آنها بهره‌مند شده‌اند. یکی از محورهای اصلی برنامه سازمان بهزیستی در دولت چهاردهم، تقویت توان اقتصادی مراکز و افزایش ظرفیت ارائه خدمات آنهاست. افزایش ۸۵ تا ۹۰ درصدی سرانه پرداختی به مراکز در سال ۱۴۰۵ نسبت به سال قبل، افزایش ظرفیت پذیرش هر مرکز از ۴۵۰ به ۶۰۰ مددجو و گسترش طرح‌های تخصصی از ۶ طرح به ۱۱ طرح در سال ۱۴۰۴ و هدف‌گذاری ۱۳ طرح در سال جاری، از جمله اقداماتی است که برای ارتقای عملکرد این شبکه اعلام شده است. همچنین بازنگری دستورالعمل فعالیت مراکز و تدوین شیوه‌نامه‌هایی در حوزه مددکاری، نظارت و رتبه‌بندی، جلب مشارکت‌های مردمی و ظرفیت‌سازی محله‌محور در دستور کار قرار گرفته است.
این اقدامات در واقع تلاشی برای عبور از الگوی صرفاً پرونده‌محور و حرکت به سمت خدمات اجتماع‌محور است؛ الگویی که در آن مرکز مثبت زندگی باید علاوه بر شناسایی و پیگیری مشکلات مددجویان، ظرفیت‌های محلی را نیز برای حل مسائل اجتماعی فعال کند. جلب مشارکت خیرین، ارتباط با سازمان‌های مردم‌نهاد، شناسایی فرصت‌های اشتغال و ارائه خدمات پیشگیرانه می‌تواند دامنه اثرگذاری این مراکز را از خانواده‌های تحت پوشش به کل محله گسترش دهد.
با این حال، افزایش اعتبار و ظرفیت پذیرش به‌تنهایی تضمین‌کننده تحقق این هدف نیست. آنچه عملکرد این شبکه را قابل ارزیابی می‌کند، میزان کاهش افراد پشت نوبت، بهبود دسترسی خانواده‌ها به خدمات تخصصی، افزایش توان اقتصادی مددجویان و کاهش وابستگی آنها به حمایت‌های مستمر است.
از این منظر، برنامه دولت چهاردهم برای تقویت مراکز مثبت زندگی زمانی به نتیجه ملموس خواهد رسید که افزایش منابع و توسعه مأموریت‌ها در نهایت به بهبود کیفیت زندگی خانواده‌های آسیب‌پذیر منجر شود.

گزارش

سمیه افشین‌فر
گروه اجتماعی

برای بسیاری از خانواده‌هایی که با معلولیت، فقر، بیکاری، سالمندی، فقدان سرپرست خانوار و دیگر مشکلات اجتماعی دست‌وپنجه نرم می‌کنند، دسترسی به خدمات حمایتی فقط به معنای دریافت مستمری یا کمک‌هزینه نیست، گاهی پیدا کردن یک مسیر روشن برای حل مشکلات، دریافت مشاوره و پیگیری مطالبات، مهم‌ترین نیاز آنهاست. مراکز مثبت زندگی با همین رویکرد و با هدف نزدیک کردن خدمات سازمان بهزیستی به محل زندگی مردم شکل گرفته‌اند؛ مراکزی که قرار بود فاصله میان مددجویان و نظام حمایتی را کاهش دهند و خدمات اجتماعی را از ساختارهای اداری به دل محلات ببرند.
مراکز «مثبت زندگی» از سال ۱۳۹۸ فعالیت خود را آغاز کرده‌اند و قرار بود با تکیه بر مددکاری اجتماعی و شناسایی ظرفیت‌های محلی، به پایگاهی برای ارائه خدمات حمایتی و توانمندسازی خانواده‌ها تبدیل شوند. در این الگو، مددجو برای پیگیری امور خود مجبور نیست به ادارات مختلف مراجعه کند بلکه مرکز محله می‌تواند نقطه تماس او با سازمان بهزیستی و سایر نهادهای خدمات‌رسان باشد.
بر اساس آمار اعلام‌شده از سوی رئیس سازمان بهزیستی کشور در سال ۱۴۰۵، تعداد ۲ هزار و ۴۹۴ مرکز مثبت زندگی در کشور فعالیت داشته‌اند که به یک میلیون و ۳۷ هزار و ۹۴۲ نفر خدمات ارائه کرده‌اند. این آمار نشان می‌دهد مراکز مثبت زندگی به یکی از شبکه‌های گسترده ارائه خدمات اجتماعی در کشور تبدیل شده‌اند. اما گستردگی شبکه به‌تنهایی نمی‌تواند معیار موفقیت این مراکز باشد. پرسش مهم این است که خدمات ارائه‌شده تا چه اندازه توانسته‌اند شرایط زندگی مددجویان را تغییر دهند و آنها را از چرخه فقر، محرومیت و وابستگی به حمایت‌های مستمر خارج کنند؟

از تشکیل پرونده تا توانمندسازی خانواده‌ها

یکی از مأموریت‌های اصلی مراکز مثبت زندگی، شناسایی نیازهای مددجویان و ارائه خدمات مددکاری است. تشکیل و تکمیل پرونده، انجام مصاحبه‌های تخصصی، بازدید از محل زندگی مددجویان، بررسی وضعیت خانوادگی و اجتماعی، پیگیری مشکلات و ارجاع افراد به خدمات تخصصی از جمله فعالیت‌هایی است که در این مراکز دنبال می‌شود. با این حال، نقش این مراکز نباید به انجام امور اداری و ثبت اطلاعات محدود شود. مددکاری اجتماعی زمانی اثربخش خواهد بود که مددکار بتواند با شناخت شرایط اقتصادی، خانوادگی و اجتماعی هر فرد، برای حل مشکلات او برنامه‌ریزی کند و تا رسیدن به نتیجه، روند حمایت را پیگیری کند. برای مثال، یک زن سرپرست خانوار ممکن است علاوه بر دریافت کمک‌هزینه، به آموزش مهارت‌های شغلی، کاریابی، حمایت روانی و دسترسی به تسهیلات اشتغال نیاز داشته باشد. همچنین یک خانواده دارای عضو معلول ممکن است برای تأمین وسایل توانبخشی، مناسب‌سازی منزل، دریافت خدمات مراقبتی و دسترسی به امکانات درمانی با مشکلات متعددی روبه‌رو باشد. در چنین شرایطی، مرکز مثبت زندگی باید بتواند میان این نیازها و ظرفیت‌های حمایتی موجود ارتباط برقرار کند.

چالش‌ها و موانع مراکز مثبت زندگی

با وجود ظرفیت‌های این مراکز، مسأله تأمین منابع مالی و پایداری فعالیت آنها از جمله موضوعاتی است که در سال‌های گذشته مورد توجه قرار گرفته است.
گزارش پژوهش مرکز پژوهش‌های مجلس در شهریور ۱۴۰۳ درباره وضعیت مراکز مثبت زندگی نشان می‌دهد که بخشی از این مراکز با مشکلات مالی، ساختاری و کمبود نیروی انسانی متخصص روبه‌رو بوده‌اند. در این گزارش، ناکافی بودن جبران خدمات، محدودیت‌های تأمین مالی و واگذار شدن مأموریت‌های متعدد بدون تأمین منابع متناسب از جمله چالش‌های فعالیت مراکز عنوان شده است.
این مسائل از آن جهت اهمیت دارد که کیفیت خدمات اجتماعی تا حد زیادی به ثبات نیروی انسانی، تخصص مددکاران و امکان پیگیری مستمر پرونده‌ها وابسته است. اگر مراکز برای تأمین هزینه‌های جاری خود با مشکل مواجه باشند یا امکان جذب و نگهداشت نیروهای متخصص را نداشته باشند، ارائه خدمات باکیفیت نیز دشوار خواهد شد.

> حسینی: در سال ۱۴۰۵ سرانه پرداختی به مراکز مثبت زندگی، متناسب با شرایط و اندازه مراکز، به حدود ۱۲۵ تا ۱۴۰ میلیون تومان رسیده است که نشان‌دهنده رشد ۸۵ تا ۹۰ درصدی نسبت به سال قبل است. این افزایش در شرایط دشوار تأمین منابع مالی و وضعیت جنگی کشور انجام شده و گام مهمی در حمایت از فعالیت این مراکز محسوب می‌شود

محله‌محوری، فرصتی برای پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

یکی از مهم‌ترین ظرفیت‌های مراکز مثبت زندگی، ارتباط نزدیک با مردم و شناخت مسائل محلات است. این مراکز می‌توانند با شناسایی خانواده‌های نیازمند حمایت، رصد مسائل اجتماعی، جلب مشارکت خیرین و استفاده از ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد، نقش مؤثری در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی ایفا کنند.
در واقع، فلسفه محله‌محوری این است که برای حل مشکلات اجتماعی، نباید همیشه منتظر مراجعه افراد آسیب‌دیده ماند بلکه باید نیازها را در همان محله شناسایی کرد و پیش از پیچیده‌تر شدن مشکلات، برای آنها راه‌حل پیدا کرد.
در همین زمینه، سازمان بهزیستی در سال ۱۴۰۴ از بازنگری دستورالعمل فعالیت مراکز مثبت زندگی و تدوین پنج شیوه‌نامه جدید در حوزه‌هایی مانند جلب مشارکت‌های مردمی، نظارت و رتبه‌بندی، مددکاری، ظرفیت‌سازی محله‌محور و جانمایی مراکز اقماری خبر داد. این تغییرات می‌تواند زمینه ارتقای عملکرد مراکز را فراهم کند، اما تحقق اهداف آن به اجرای دقیق دستورالعمل‌ها، تأمین اعتبار و نظارت بر کیفیت خدمات وابسته است.

افزایش ۸۵ تا ۹۰ درصدی سرانه مراکز مثبت زندگی در سال ۱۴۰۵

رئیس سازمان بهزیستی با تشریح وضعیت فعالیت و چالش‌های این مراکز از افزایش ۸۵ تا ۹۰ درصدی سرانه پرداختی به مراکز مثبت زندگی در سال ۱۴۰۵ خبر می‌دهد. سیدجواد حسینی به «ایران» می‌گوید: «توسعه کمی و کیفی این مراکز و تقویت توان اقتصادی آنها از اولویت‌های سازمان بهزیستی است.» او با اشاره به ساختار فعالیت مراکز مثبت زندگی می‌گوید: «این مراکز با ساختار نیروی انسانی شامل یک مدیر، یک مسئول فنی و سه مددکار یا روانشناس فعالیت می‌کنند، اما میزان پرداختی‌ها و سرانه خدمات در سال‌های گذشته به‌گونه‌ای بود که فعالیت بسیاری از این مراکز از نظر اقتصادی مقرون‌به‌صرفه نبود و حتی در مواردی به تعطیلی آنها منجر می‌شد.» حسینی با تشریح روند افزایش سرانه پرداختی به این مراکز می‌گوید: «در سال ۱۴۰۲ سرانه پرداختی به ازای هر مددجوی تحت پوشش ۸۷ هزار و ۴۵۰ تومان بود و مجموع پرداختی به هر مرکز به حدود ۴۰ میلیون تومان می‌رسید. این رقم در سال ۱۴۰۳ به ۱۱۸ هزار تومان برای هر مددجو و حدود ۵۳ میلیون تومان برای هر مرکز افزایش یافت که نشان‌دهنده رشد ۳۵ درصدی بود.» به گفته رئیس سازمان بهزیستی کشور در سال ۱۴۰۴ نیز سرانه پرداختی به ۱۲۷ هزار تومان و مجموع پرداختی به هر مرکز به حدود ۶۵ میلیون تومان رسید که در مجموع نسبت به سال ۱۴۰۲ حدود ۵۰ درصد رشد داشت.
او با اشاره به افزایش قابل توجه اعتبارات این مراکز در سال جاری توضیح می‌دهد: «در سال ۱۴۰۵ سرانه پرداختی به مراکز مثبت زندگی، متناسب با شرایط و اندازه مراکز، به حدود ۱۲۵ تا ۱۴۰ میلیون تومان رسیده است که نشان‌دهنده رشد ۸۵ تا ۹۰ درصدی نسبت به سال قبل است. این افزایش در شرایط دشوار تأمین منابع مالی و وضعیت جنگی کشور انجام شده و گام مهمی در حمایت از فعالیت این مراکز محسوب می‌شود.»

تقویت نقش مراکز مثبت زندگی در ارائه خدمات اجتماعی و توانمندسازی محلات

حسینی با اشاره به برنامه‌های سازمان بهزیستی برای ارتقای کیفیت خدمات مراکز مثبت زندگی می‌گوید: «تعداد طرح‌های تخصصی این مراکز از ۶ طرح در گذشته به ۱۱ طرح در سال ۱۴۰۴ افزایش یافت و امسال نیز به ۱۳ طرح تخصصی خواهد رسید. اجرای طرح «سلام» و توسعه فعالیت‌های اجتماع‌محور و محله‌محور نیز از دیگر ظرفیت‌هایی است که می‌تواند به تقویت نقش مراکز مثبت زندگی در ارائه خدمات اجتماعی و توانمندسازی محلات کمک کند.»
رئیس سازمان بهزیستی کشور از اجرای طرح جلب مشارکت‌های مردمی در پنج استان به شکل پایلوت خبر می‌دهد و می‌گوید: «در این طرح، بین ۵ تا ۱۵ درصد از حق جذب مشارکت‌های مردمی به مراکز مثبت زندگی اختصاص پیدا می‌کند تا انگیزه و ظرفیت آنها برای جلب مشارکت‌های اجتماعی افزایش یابد. استان‌های کرمانشاه، ایلام، اردبیل، خراسان رضوی و اصفهان از جمله استان‌های حاضر در این طرح هستند و توسعه آن به سایر استان‌ها نیز در دستور کار قرار دارد.» او همچنین در مورد طراحی نظام رتبه‌بندی مراکز مثبت زندگی می‌گوید: «رتبه‌بندی این مراکز در دو سطح یک و دو و متناسب با سطح و کیفیت خدمات ارائه‌شده، می‌تواند زمینه بهبود عملکرد و تناسب بیشتر تعرفه‌ها با نوع خدمات را فراهم کند.»
حسینی یکی دیگر از اقدامات انجام‌شده را افزایش ظرفیت پذیرش مددجویان در مراکز مثبت زندگی عنوان می‌کند و می‌گوید: «ظرفیت تحت پوشش هر مرکز از ۴۵۰ به ۶۰۰ مددجو افزایش یافته است. همچنین تلاش کرده‌ایم در شهرستان‌ها و استان‌ها، افراد پشت نوبت دریافت خدمات این مراکز را به صفر برسانیم.» او با اشاره به وضعیت مددجویان غیرمستمری‌بگیر می‌گوید: «در حال حاضر حدود ۵۰۰ هزار نفر از افراد تحت پوشش سازمان بهزیستی مستمری دریافت نمی‌کنند و برای ارائه خدمات و حمایت‌های مورد نیاز به این گروه، حدود یک‌ونیم همت اعتبار لازم است. انتظار داریم مجلس در تأمین این منابع و پیگیری اعتبارات مورد نیاز همکاری کند.»

ضرورت عبور مراکز مثبت زندگی به سمت اثربخشی

مراکز مثبت زندگی زمانی می‌توانند به اهداف اولیه خود نزدیک شوند که از یک واحد اجرایی برای انجام امور اداری فراتر بروند و به پایگاه‌های فعال حمایت اجتماعی در محلات تبدیل شوند؛ پایگاه‌هایی که علاوه بر پاسخگویی به نیازهای فوری، برای توانمندسازی خانواده‌ها و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی برنامه داشته باشند. در نهایت، موفقیت این مراکز نه صرفاً با تعداد شعب و پرونده‌های تحت پوشش، بلکه با میزان تغییری سنجیده می‌شود که در زندگی مددجویان ایجاد می‌کنند؛ تغییری که می‌تواند یک خانواده را از چرخه محرومیت خارج کند و امید به زندگی مستقل و برخورداری از فرصت‌های برابر را در آن افزایش دهد.

مراکز مثبت زندگی؛ از شکل‌گیری در دولت روحانی تا توسعه خدمات در دولت پزشکیان

دولت دوازدهم
- آغاز رسمی فعالیت در اسفند ۱۳۹۸ با ۲۴۰۰ مرکز مثبت زندگی در ۲۴۰۰ محله شهری و روستایی.
- ارائه ۲۲ خدمت اولیه در حوزه‌های اجتماعی، پیشگیری و توانبخشی.
- ایجاد حدود ۱۱ هزار فرصت شغلی برای مددکاران و نیروهای متخصص.

دولت سیزدهم
- تثبیت شبکه و توسعه فعالیت‌ها
- افزایش تعداد مراکز به حدود ۲۵۰۰ مرکز.
- پایش ۹۸۰ هزار پرونده مددجویی و حذف ۴۵ هزار پرونده از چرخه دریافت خدمات.
- ورود مراکز به حوزه‌هایی مانند تسهیلگری اشتغال، آموزش و ارتباط با مساجد و گروه‌های مردمی.

دولت چهاردهم
- تمرکز بر تقویت اقتصادی مراکز، افزایش ظرفیت پذیرش مددجویان و توسعه خدمات تخصصی
- گسترش خدمات‌رسانی مراکز مثبت زندگی به بیش از یک میلیون نفر مددجو.
- افزایش ظرفیت پذیرش هر مرکز از ۴۵۰ به ۶۰۰ مددجو.
- افزایش حمایت مالی از مراکز؛ مجموع پرداخت ماهانه به هر مرکز در سال ۱۴۰۵ نسبت به سال قبل نزدیک به ۹۰ درصد افزایش یافته است.

مراکز مثبت زندگی، فرصت‌های توانمندسازانه در محلات

برش

رئیس سازمان بهزیستی کشور با تأکید بر ضرورت اصلاح برخی قوانین برای کاهش هزینه‌های مراکز مثبت زندگی و مراکز مراقبتی می‌گوید: «یکی از مشکلات این مراکز آن است که کارگاه‌های صنعتی و واحدهای دارای کمتر از پنج نفر نیروی انسانی، مشمول برخی حمایت‌های بیمه‌ای نمی‌شوند. اگر بتوانیم با کمک مجلس، این مراکز را نیز از ظرفیت‌های قانونی و حمایت‌های بیمه‌ای بهره‌مند کنیم، کمک بزرگی به پایداری فعالیت آنها خواهد بود. در حال حاضر برخی نیروهای شاغل در این مراکز براساس پنج ساعت کار روزانه بیمه می‌شوند، در حالی که در برخی بخش‌های اداری، با وجود پنج ساعت کار، هشت ساعت سابقه بیمه برای کارکنان در نظر گرفته می‌شود. می‌توان با پیگیری این موضوع و اصلاح مقررات، امکان بهره‌مندی کارکنان مراکز مثبت زندگی از این ظرفیت را نیز فراهم کرد.»
حسینی با اشاره به ساختار پرداختی این مراکز توضیح می‌دهد: «خدمات مراکز مثبت زندگی شامل دو بخش متغیر و ثابت است. خدمات متغیر مواردی مانند تکمیل پرونده، مصاحبه تخصصی، ارائه خدمات مددکاری، شناسایی نیازهای اجتماعی و پیگیری وضعیت مددجویان را در بر می‌گیرد. در بخش ثابت نیز هزینه حامل‌های انرژی و ۲۹ خدمت مشخص در نظر گرفته شده و حدود ۶۰ میلیون تومان به‌عنوان پرداخت ثابت برای این بخش اختصاص می‌یابد. توسعه کمی و کیفی مراکز مثبت زندگی باید با جدیت دنبال شود، زیرا این مراکز می‌توانند نقش مؤثری در تحقق سیاست‌های اجتماع‌محور و محله‌محور داشته باشند. توانمندسازی محلات، افزایش سرمایه اجتماعی، ادغام اجتماعی، توسعه خدمات پیشگیرانه و فراهم کردن فرصت‌های توانمندسازانه از جمله کارکردهایی است که این مراکز می‌توانند در سطح محلات دنبال کنند.»

